

Tekst 1

Zestien miljoen kuddedieren

1 “Vijftien miljoen mensen, op dat hele
kleine stukje aarde. Die schrijf je niet de
wetten voor, die laat je in hun waarde.” Deze
gezongen tekst uit een voormalig reclame-
5 spotje van de Postbank verbeeldt het grootste
cliché aller tijden over Nederlanders: wij zijn
vrijgevochten, onafhankelijk, houden er mil-
joenen verschillende meningen op na, maar
dringen die elkaar niet op, tolerant als we
10 zijn! Die bejubelde tolerantie blijkt vandaag
de dag in feite niets anders dan wegstippen.
Niemand wil meer aangesproken worden op
zijn gedrag en omgekeerd wil of kan niemand
meer de ander daarop aanspreken.

2 15 Tot het einde van de jaren negentig klonk
alom de lofzang op de Nederlandse individua-
lisering en de daarmee samenhangende tole-
rantie. Maar de stemming sloeg om. De eerste
tekenen kwamen uit de Amsterdamse binnens-
20 stad, waar sommige bewoners het gewoon
niet meer pikten dat er junkies lagen dood te
gaan in hun portieken. Nederland maakte
kennis met het verschijnsel zinloos geweld in
de vorm van de moord op Meindert Tjoelker.
25 In de pers verscheen het ene na het andere
artikel over normloosheid, agressie, hufterig
(weg)gedrag en kleine criminaliteit. En vrij-
wel steeds werd de verloedering toegeschre-
ven aan te ver doorgesloten individualise-
30 ring. In de politiek werd gekissebist over wie
daar de schuld van is: links, met zijn half-
zachte utopieën uit de jaren zestig, of juist
rechts met zijn nadruk op liberalisering of
zelfredzaamheid. De regering, die de renaiss-
35 sance van normen en waarden inmiddels tot
speerpunt van haar beleid heeft gemaakt, ziet
de bestrijding van die individualisering als
prioriteit nummer één.

3 Zijn we echter wel zo geïndividualiseerd
40 als media en politiek ons willen doen gelo-
ven? Die vraag drong zich bij mij op toen ik
een paar jaar geleden, na een scheiding,
gedwongen van adres naar adres zwierf. In
korte tijd bewoonde ik in Amsterdam zeven
45 etages van vrienden, collega's en vage ken-
nissen die met vakantie waren. Niet echt leuk,
maar wel een mooie gelegenheid om ander-
mans huizen eens goed te bestuderen. Wat me
opviel, was dat al die huizen eigenlijk nauwe-
50 lijks van elkaar verschilden. Natuurlijk, niet
ieder huis was hetzelfde ingedeeld en niet
iedereen had exact dezelfde spullen. Maar
toch, de eenvormigheid gaf flink te denken.
Een paar voorbeelden van spullen die in niet
55 één van de huizen ontbraken: een trofee van

een verre reis, een tweederangs kunstwerk,
een nagemaakt designmeubel, een ‘gekke’
oude kroonluchter en een verzameling boeken
uit de toptien. Het leek wel alsof al mijn ken-
60 nissen een hersenspoeling hadden ondergaan
van een onzichtbaar instituut dat uit is op de
absolute, totale smaakvervlakking. Waar
komt dat hardnekkige idee van de geïndivi-
dualiseerde Nederlander dan toch vandaan?

4 65 Wie een serieuze studie wil verrichten
naar het verschijnsel individualisering,
bemerkt al snel dat er nogal verschillende
invalshoeken zijn om het verschijnsel te
typeren. In de literatuur over de jaren zeven-
70 tig, tachtig en negentig worden ten minste de
volgende verschijningsvormen genoemd:
veel Nederlanders hebben zich in de loop van
de jaren zestig en zeventig losgemaakt van de
kerk en later van politieke partijen, zij wijken
75 in hun meningen vaker af van de groep, vol-
gen in hun opvattingen over verschillende
vraagstukken steeds minder één lijn en
denken steeds minder traditioneel. Deze ver-
schillende invalshoeken vergemakkelijken het
80 niet om het begrip ‘individualisering’ zuiver
en eenduidig te gebruiken, maar welke inval-
hoek men ook kiest, op het idee dat de Neder-
landse samenleving steeds verder individuali-
seert, valt nogal wat af te dingen.

5 85 Zo blijkt uit een recent onderzoek van het
Sociaal en Cultureel Planbureau dat onze
meningen veel minder uiteenlopend zijn, dan
verwacht zou kunnen worden. De sociaal-
demografische groep (bepaald door sekse,
90 opleidingsniveau en leeftijd) waartoe we
behoren, beïnvloedt veel sterker onze opvat-
tingen en ons gedrag dan in het begin van de
jaren zeventig. We zijn, om het wat direct te
formuleren, de afgelopen decennia niet
95 minder, maar juist meer kuddegedrag gaan
vertonen.

6 En als we minder groepsgericht zouden
zijn geworden, zou je dat toch terug moeten
zien in de ledentallen van sport- en andere
100 verenigingen. Het aantal leden van georgani-
seerde sporten is de afgelopen twintig jaar
juist gegroeid met een kwart van 3,6 naar 4,5
miljoen. De deelname aan natuur- en milieu-
clubs steeg zelfs van niets naar een kwart van
105 de bevolking. In 1979 was de helft van de
Nederlanders nergens lid van, in 2003 nog
maar één op de drie.

7 Kunnen de tweeënhalf miljoen ‘happy’
singles in Nederland misschien wel het beeld
110 van voortschrijdende individualisering beves-

- tigen? Het zouden toch immers allemaal mensen zijn die afkerig zijn van traditionele samenlevingsvormen en een bewuste keuze hebben gemaakt voor de vrijheid van wisselende contacten? Helaas zit de werkelijkheid anders in elkaar. Dat er meer alleenstaanden zijn, betekent nog niet dat zij ervoor gekozen hebben om alleen te zijn, laat staan dat zij gelukkig zouden zijn. Volgens onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek voelen alleenstaanden zich het minst gelukkig van alle Nederlanders. Een overweldigende 97 procent van de jonge alleenstaanden zegt te willen trouwen of in ieder geval te willen samenwonen. Van de oudere singles wil vrijwel honderd procent graag een relatie.
- 8 Weliswaar staan ons meer keuzes ter beschikking dan vorige generaties, maar dat we ons daardoor meer van elkaar zouden gaan onderscheiden, is een fictie. De paradox van de moderne samenleving is, dat we in grote vrijheid vrijwillig dezelfde keuzes maken uit een steeds groter aanbod. Dat we denken dat we geïndividualiseerd zijn, komt doordat de media ons dat voortdurend wijsmaken. De marketing van de individualisering vindt plaats op een ongekend grote schaal. Ieder massaproduct wordt verkocht met de belofte dat het bezit ervan de koper tot een *uniek* persoon maakt. Hoe massaler het product, hoe groter de noodzaak de uniciteit ervan te benadrukken. We hebben allemaal een *personal* computer. En de ene is nog persoonlijker dan de andere ...
- 9 Toch kan niet ontkennd worden dat er in de afgelopen decennia wel wat veranderd is in de samenleving. Maar 'individualisering' is voor die ontwikkeling niet het goede woord. Je kunt veel beter spreken van een proces van 'fragmentering'. We willen nog steeds opgaan in sociale verbanden, maar zoeken het niet meer in een groot, allesomvattend verband – zoals in de 'zuilen'¹⁾ van vroeger – maar in een veelheid aan clubs en groepjes rond een beperkt thema. Dit soort kleinere sociale verbanden wordt in de vakliteratuur ook wel 'lichte gemeenschappen' genoemd.
- 10 Ze zijn 'licht' omdat het lidmaatschap ervan niet een volledige overgave vereist. Binnen deze verbanden staat niet vast wat mensen *maximaal* moeten delen, maar welke *minimaal* gedeelde waarden en normen het samengaan mogelijk maken. Rond Kerstmis maak je bijvoorbeeld deel uit van een clubje wintersporters. Op het werk ben je lid van een ander clubje: de collega's. 's Avonds ben je lid van het clubje 'familie', in het weekend van het clubje 'ouders die meehelpen de musical van groep acht voor te bereiden'. Je kunt lid zijn van een linkse politieke partij en tegelijkertijd in een beleggingsclubje zitten.
- 11 Je deelt met de andere leden van zo'n clubje de waarden en normen die bij dat clubje horen. En zo hanteert iedere burger verschillende setjes met normen en waarden. Voor ieder gezelschap een ander setje, met de bijpassende gewoontes, bijpassend taalgebruik, bijpassende grapjes. Wat we anders doen dan vroeger, is dat we steeds beter kunnen schakelen tussen die setjes. Mijn vader liep altijd en overal in een keurig pak en hij was overal dezelfde oppassende burger. Wij wisselen soms wel een paar keer per dag van kleren. In je pak ben je de manager, in je trui de echtgenoot of wat anders. En overal ben je jezelf. Jammer genoeg is niet iedereen even vaardig in het switchen tussen al die verschillende identiteiten, wat tot problemen in de samenleving kan leiden. Maar zelfs de ergste hooligan is niet fulltime asociaal. In zijn rol van vader of werknemer staat hij echt niet de hele dag te schreeuwen en met wc-rollen te gooien.
- 12 Veel politici willen in hun strijd tegen de verruwing en onverschilligheid in de samenleving het individualisme aanpakken en de burgers bewustmaken van een groter, collectief, alomvattend maatschappelijk verband. IJverig zwengelen zij het debat aan over nieuwe normen en waarden. De meeste burgers hebben in hun talrijke lichte gemeenschappen echter al een goed norm- en waardebesef ontwikkeld, en ook een sociaal gevoel voor medemensen kan de meeste mensen niet ontzegd worden (zie bijvoorbeeld het overdonderende succes van de onlangs gehouden actie voor de slachtoffers van de tsunami-ramp in Azië). De overheid zou daarom kunnen volstaan met de burgers erop te wijzen dat normen als 'respect voor elkaar' of 'verantwoordelijkheidsgevoel' niet alleen in de eigen 'lichte gemeenschappen' gehanteerd moeten worden, maar ook in de publieke ruimte. Dat is beter dan de strijd aanbinden met een verschijnsel dat in werkelijkheid eigenlijk niet bestaat.

naar: Bart van Oosterhout
uit: *Intermediair*, 27 januari 2005

noot 1

zuilen: maatschappelijke organisaties of instellingen op basis van godsdienst of levensbeschouwelijke grondslag

■ Tekst 1 Zestien miljoen kuddedieren

- 1p 1 ■ Welke (impliciete) hoofdvraag wordt in de tekst *Zestien miljoen kuddedieren* beantwoord?
Moet in het belang van de samenleving
- A de onderlinge onverschilligheid worden aangepakt?
 - B de voortschrijdende individualisering worden bestreden?
 - C het oude waarde- en normenstelsel worden hersteld?
 - D het proces van fragmentering worden gestimuleerd?

De tekst *Zestien miljoen kuddedieren* kan in een vijftal verschillende tekstdelen worden verdeeld. Aan deze tekstdelen kunnen achtereenvolgens de volgende functies worden toegekend:

Deel 1: probleemstelling

Deel 2: onderzoeksvraagstelling

Deel 3: beantwoording onderzoeksvraagstelling

Deel 4: alternatieve analyse

Deel 5: voorstel naar aanleiding van alternatieve analyse

- 1p 2 □ Bij welke alinea begint deel 2?
1p 3 □ Bij welke alinea begint deel 3?
1p 4 □ Bij welke alinea begint deel 4?
1p 5 □ Bij welke alinea begint deel 5?

“Niemand wil meer aangesproken worden op zijn gedrag en omgekeerd wil of kan niemand meer de ander daarop aanspreken.” (regels 12-14)

- 1p 6 ■ Welke kritiek kan vanuit argumentatief oogpunt op deze bewering worden gegeven?
Er is sprake van
- A een cirkelredenering.
 - B een overhaaste generalisatie.
 - C het maken van een verkeerde vergelijking.
 - D het verwisselen van oorzaak en gevolg.

“Maar de stemming sloeg om.” (regel 18)

- 1p 7 ■ Welk verschil in stemming bestaat er vóór en ná het omslagpunt?
- A Eerst accepteerde men diverse uitingsvormen van individualisme, maar later niet meer.
 - B Eerst kreeg links de schuld van de te ver doorgesloten individualisering, maar later rechts.
 - C Eerst liet men zich aanspreken op zijn gedrag, maar later accepteerde men dat niet meer.

De regering heeft de renaissance van normen en waarden tot speerpunt van haar beleid gemaakt. (zie regels 34-36)

- 2p 8 □ Welke opvatting over het verschijnsel ‘individualisering’ ligt ten grondslag aan de keuze van dit beleid?
Gebruik maximaal 15 woorden.

In alinea 3 beschrijft de auteur uitvoerig een persoonlijke ervaring.

- 1p 9 ■ Wat wordt hiermee duidelijk gemaakt, gelet op het onderwerp van de tekst?
Duidelijk gemaakt wordt dat
- A de inrichting van de huizen een duidelijke smaakvervlakking laat zien.
 - B doorsnee-burgers helemaal niet zo geïndividualiseerd zijn als veelal wordt gedacht.
 - C er verschillende invalshoeken zijn om het verschijnsel individualisering te typeren.
 - D normen en waarden weinig te maken hebben met de inrichting van huizen.

In alinea 4 worden verschillende invalshoeken om het verschijnsel individualisering te typeren, besproken. (zie regels 65-69)

- 1p 10 ■ Waartoe dient deze bespreking?
Deze bespreking dient ertoe
- A aan te tonen hoe onbetrouwbaar een wetenschappelijke benadering is.
 - B de keuze voor één van deze invalshoeken te verantwoorden.
 - C een algehele conclusie te trekken.
 - D persoonlijke indrukken te weerleggen.

Eindexamen Nederlands havo 2006-II

- “op het idee dat de Nederlandse samenleving steeds verder individualiseert, valt nogal wat af te dingen.” (regels 82-84)
- 3p **11** Geef drie argumenten uit de tekst voor deze bewering. Nummer deze argumenten.
- “op het idee dat de Nederlandse samenleving steeds verder individualiseert, valt nogal wat af te dingen.” (regels 82-84)
- 1p **12** Hoe wordt deze bewering in alinea 5 en 6 onderbouwd?
Deze bewering wordt onderbouwd met een argumentatie op basis van
- A feiten en intuïtie.
 - B gezag en feiten.
 - C voorbeelden en intuïtie.
- 1p **13** Welke functie heeft het tekstgedeelte van alinea 10 en 11 ten opzichte van de laatste zin van alinea 9?
Alinea 10 en 11 bevatten
- A argumenten.
 - B bewijzen.
 - C conclusies.
 - D verklaringen.
- In de regels 130-131 is sprake van de paradox van de moderne samenleving.
- 1p **14** Wat houdt die paradox in?
- A Hoewel we bij de aanschaf van een product de belofte krijgen dat we iets unieks kopen, is dat in werkelijkheid nauwelijks het geval omdat het net zo is als alle andere producten.
 - B Hoewel we denken dat we ons best kunnen onttrekken aan de marketing van de individualisering, is dat in werkelijkheid bijna niet mogelijk door de grote schaal waarmee die marketing plaatsvindt.
 - C Hoewel we denken dat we uniek zijn in onze smaak, voorkeuren en opvattingen, zijn we in werkelijkheid lid van een groep met ongeveer dezelfde smaak, voorkeuren en opvattingen.
 - D Hoewel we onder invloed van de media denken dat we allemaal geïndividualiseerd zijn, zijn we in werkelijkheid dikwijls lid van allerlei lichte gemeenschappen.
- “Toch kan niet ontkend worden dat er in de afgelopen decennia wel wat veranderd is in de samenleving.” (regels 145-147)
- 1p **15** Welke functie heeft deze zin ten opzichte van het voorafgaande tekstgedeelte?
- A nuancering
 - B ontkenning
 - C uitwerking
 - D verklaring
- “Maar zelfs de ergste hooligan is niet fulltime asociaal. In zijn rol van vader of werknemer staat hij echt niet de hele dag te schreeuwen en met wc-rollen te gooien.” (regels 189-193)
- 1p **16** Wat demonstreert dit citaat, gelet op de voorafgaande tekst?
- A Mensen gedragen zich in verschillende situaties zoals ze dat bij die situatie passend vinden.
 - B Mensen hebben er moeite mee vast te houden aan hun eigen normen en waarden.
 - C Mensen passen hun gedrag aan als er sociale druk op hen wordt uitgeoefend.
 - D Mensen weten heel goed dat ze zich in bepaalde situaties ongepast gedragen.
- “Veel politici willen in hun strijd tegen de verruwing en onverschilligheid in de samenleving het individualisme aanpakken ...” (regels 194-196)
- 1p **17** Wordt deze aanpak in de tekst toegejuicht?
- A Ja, omdat uit ervaringen in lichte gemeenschappen blijkt dat de invloed van het individualisme toch groot is.
 - B Ja, omdat uit onderzoek blijkt dat individualisme inderdaad de oorzaak van de problemen in de samenleving is.
 - C Nee, omdat uit persoonlijke ervaringen en uit onderzoek blijkt dat er nauwelijks sprake is van individualisme.
 - D Nee, omdat vanwege de verschillende invalshoeken het moeilijk is het verschijnsel individualisme te typeren.

Eindexamen Nederlands havo 2006-II

- “De meeste burgers hebben in hun talrijke lichte gemeenschappen echter al een goed norm- en waardebesef ontwikkeld, en ook een sociaal gevoel voor medemensen kan de meeste mensen niet ontzegd worden ...” (regels 200-205).
- 1p 18 Citeer uit het tekstgedeelte van alinea 10 en 11 de zin die het argument bevat waarmee dit standpunt genuanceerd kan worden.
- “een verschijnsel dat in werkelijkheid eigenlijk niet bestaat” (regels 215-216)
- 1p 19 Welk verschijnsel wordt bedoeld?
Het verschijnsel van
- A de uniekheid van afzonderlijke burgers.
 - B de vele lichte gemeenschappen in de samenleving.
 - C de verruwing en de onverschilligheid in de samenleving.
 - D het loslaten van collectieve verbanden in de samenleving.
- 1p 20 Wat is de belangrijkste functie van alinea 12?
- A Een beknopte samenvatting geven.
 - B Een beperkte toekomstvisie geven.
 - C Een genuanceerde afweging maken.
 - D Een voorzichtig advies geven.
- 1p 21 Wat is het belangrijkste schrijfdoel van de tekst *Zestien miljoen kuddedieren*?
- A Amuseren, want aan de hand van komieke voorbeelden wordt het verschijnsel individualisme besproken.
 - B Beschouwen, want er wordt een antwoord gezocht op de vraag of individualisering verband houdt met de verloedering van de samenleving.
 - C Betogen, want er wordt beargumenteerd dat het debat over individualisering opnieuw gevoerd moet worden.
 - D Uiteenzetten, want er wordt een overzicht gegeven van de onderzoeken naar de individualisering van de samenleving.

fragment 1

Als we onder individualisering het proces verstaan waarbij traditionele maatschappelijke verbanden (dorp, buurt, klasse, gezin, kerk etc.) gaandeweg hun functie verliezen, moeten we voor het begin van dit proces op zijn minst een paar eeuwen terug. Dat de bepalende factoren van het individualiseringsproces zo diep verankerd liggen in de fundamenteën van onze cultuur, relateert al meteen een flink deel van de discussies rondom het thema. Individualisering is een onomkeerbaar proces en er voor of er tegen zijn, lijkt net zoveel zin te hebben als voor of tegen een regenbui of aardverschuiving te zijn.

Naar: Frits de Lange, home-hetnet.nl / fritsdelange

- 1p 22 Wat voegt fragment 1 toe aan wat in de tekst *Zestien miljoen kuddedieren* over het verschijnsel ‘individualisering’ wordt duidelijk gemaakt?
- A In het fragment wordt het verschijnsel ‘individualisering’ geschetst als een door culturele factoren bepaald verschijnsel en wordt het getypeerd als een onderschatte ontwikkeling.
 - B In het fragment wordt het verschijnsel ‘individualisering’ in een bredere historische context geplaatst en wordt het verschijnsel als een logische ontwikkeling geschetst.
 - C In het fragment wordt verduidelijkt dat individualisering een natuurlijk verschijnsel is en dat het vanzelfsprekend is dat de maatschappij van nu er ook mee te kampen heeft.
 - D In het fragment wordt verduidelijkt dat individualisering samenhangt met maatschappelijke ontwrichting en wordt aangegeven hoe onvermijdelijk voortschrijdende individualisering is.